

02

КОНСПЕКТ ЧАСТИНА ДРУГА

Аналіз окремих розділів

РОЗДІЛ 1

Назва Ungvár та її походження.
Перші мешканці.
Географічне положення
та місце розташування в стародавні часи

1. Монографія була першим комплексним дослідженням історії Ужгорода. До неї не існувало жодного подібного видання. Достовірність цього висновку видається достатньо ймовірною. На момент написання праці місто багато років належало до складу однієї держави – Угорщини; у випадку наявності такої книги, автор і широкий загал напевно знали б про її існування. З іншого боку, не було жодної причини утаємничувати наявність більш раннього видання з якихось причин – наприклад, з ідеологічних, через зміну державної приналежності міста і необхідності «підправити» його історію.

2. Автор робить однозначний висновок про заселення міста до переходу угорців через Карпати та здобуття ними нової Батьківщини. Як відомо, ця подія датується 894 / 895 роком. Таким чином, Ужгород існував принаймні починаючи з 9 століття. Щоправда форма поселення була не міською, а скоріше мала вигляд укріпленої фортеці, з поселенцями всередині та навколо неї.

3. Карпатський басейн у межиріччі Тиси і Дунаю, до якого належить місто, у ті часи був контрольований болгарським правителем Саланом, з яким довелося домовлятися про уступку території: частково – за допомогою військової сили, частково – за допомогою викупу.

4. Назва міста Унгвар, найімовірніше, походить від назви річки Унг. Дослідник, за допомогою логіки та філології, прагне довести безпідставність версій інших авторів, які згадують у своїх працях про Ужгород.

5. Першими жителями міста були слов'яни. Щодо належності їх до якогось конкретного союзу племен чи етносу зауважено, що в той час був відсутній чіткий поділ цих племен за етнічним принципом, а сучасні нації не були сформовані.

6. До автентичних жителів міста належали руські, словаки та угорці.

7. Угорці, потрапивши сюди наприкінці 9 століття, зайнялися розбудовою держави, заклавши основи міста, яке розвивалося впродовж наступного тисячоліття. На момент заселення вони становили половину населення, а у 16–17 століттях – переважну більшість.

8. Словаки потрапили до міста із Моравії та західних комітатів Угорщини, рятуючись від релігійних переслідувань. Автор не зазначає хронологічних меж заселення. Однак, спираючись на відомі історичні події, можна говорити про період від Гуситського руху (15 ст.) до Реформації і Контрреформації (16–17 ст.).

9. Руськими автор називає слов'ян, які походили з терен Давньоруської Держави – Малої Русі та Галичини, тобто з території сучасної України. Вони заселяли місто кількома хвилями, долаючи Карпатські гори. Перша хвиля, ймовірно, прибула ще до приходу угорців. Щоправда, вона майже повністю розчинилася після завоювання останніми Придунайської низовини наприкінці 9 століття.

Наступні хвилі заселення руських датуються починаючи з 12 і завершуючи 19 століттям (часом написання самої монографії). Серед них найбільшими були:

- 12–13 століття – за часів королів Угорщини з династії Арпадів – Калмана I Книжника, Бейли III та Бейли IV, які домагалися встановлення політичного контролю над сусідніми територіями, зокрема і Галичини. Вони сприяли переселенню тамтешнього населення до гірських та інших малозаселених частин Угорщини, що були спустошені внаслідок частих нападів кочових племен половців та інших;

- кінець 14 століття – спільники Федора Корятовича, подільського князя литовського походження, який покинув свою батьківщину та знайшов прихисток в Угорщини, отримав від короля Жігмонда посаду графа (ішпана) комітатів Берег та Шаріш, взамін на передачу прав щодо подільського князівства;

- 16–19 століття – постійний потік мігрантів із сусідньої Галичини, які через злидні вимушені шукати кращої долі в сусідній Угорщині.

10. У 18 столітті, під час правління Йосифа II з династії Габсбургів, у місто прибули переселенці з Рейнської області сучасної Німеччини, яким було виділено будинки та ділянки в районі сучасної вулиці Швабської. Однак через несприятливі для них кліматичні умови вони з часом майже повністю зникли. На їх місце прибули слов'яни з сусіднього комітату Земплин.

11. Внутрішня колонізація незаселених місцевостей або земель із важкими природно-кліматичними умовами була одним із прийомів державного будівництва Угорщини. Вона розпочалася майже одразу з моменту хрещення і отримання статусу королівства у 1000 році і продовжувалася аж до її розпаду в 1918 році. Як правило, переселенці прибували в країну великими групами напередодні або після завершення воєн і збройних конфліктів. Прикметно, що колоністам надавалася автономія у питаннях внутрішнього врядування на визначеній території, натомість державі

вони повинні були сплачувати податки та здійснювати охорону кордонів. Серед народів, які отримали подібні права, були переселенці з Рейнської області Німеччини (сакси і шваби), яси (печеніги), кумани (половці).

12. Слід зауважити, що до кінця 19 століття належність до етнічних груп не мала суттєвого значення під час демографічного аналізу населення. Натомість передусім враховувалася релігійна приналежність, яка зрештою відображала і етнічний фактор. Так, на момент написання монографії, населення Ужгорода складало 9015 осіб. Із них:

- 3214 римо-католиків та 431 реформат (протестанти кальвіністського напрямку), які переважно були угорцями;

- 2821 особа належала до греко-католицької общини, з яких більшість були руського походження, хоча значна частина з них спілкувалася угорською мовою;

- 2500 іудеїв належали до третьої за кількістю общини євреїв, що також користувалися угорською.

У місті також проживали 40 протестантів-лютеран – словаків і німців, а також 10–20 православних греків.

13. Незважаючи на мультинаціональний склад населення міста, серед якого основними були три національні общини, у побуті домінував угорський life style.

14. Автор стверджує, що автентичне місто Унгвар розташовувалось у сучасних мікрорайонах Радванка та Горяни. Такий висновок робиться на підставі праць європейських дослідників, у яких згадується середньовічне місто і дається його опис. Окрім цього, беруться до уваги географічні та топонімічні чинники. Таким чинником є зміна русла річки Унг (яке у попередні часи пролягало за іншим маршрутом на території міста) та занадто болотна місцевість у районі сучасних вулиць Підградської – Фединця – Корятовича, що, начебто, унеможливило розташування міста біля підніжжя Замкової гори. Але чи не найважливі-

шим доказом на підтвердження цієї гіпотези автор вважає той факт, що поблизу міста і замку колись були цілющі термальні джерела. Стверджується, що поблизу Замкової гори такі джерела відсутні. З іншого боку, така водна артерія була у лісі біля пагорба в Горянах. Саме це і є основним елементом у системі умовиводу про первісне розташування міста і замку саме в Горянах.

Це твердження, однак, видається дещо сумнівним. Передусім через те, що біля підніжжя Замкової гори в Ужгороді джерело із субтермальною водою в реальності все ж є: мова йде про район сучасної вулиці Електрозаводської, Підзамкового парку та берег Ужа неподалік транспортного мосту.

Окрім цього, слід навести ще один аргумент. Родина Другетів, яка прибула з Неаполя разом із новообраним королем Карлом Робертом Анжу, зайняла в Угорщині домінуюче становище у тогочасному політикумі. Окрім найвищої посади Палатина, їм були надані іспанські (графські) посади у ряді комітатів, зокрема і в комітатах Унг, а також обширні земельні володіння з населеними пунктами та селянами – домінії. Рід Другетів поділився на дві гілки – Горянську і Гуменянську. Відомо, що дворянство використовувало в якості прізвища назву свого флагманського володіння. Таким чином, оскільки «ужгородські» Другети носили прізвище Горянських, це підтверджує знаходження саме там замку або іншого центру їх володіння. Однак ніяким чином не спростовує наявність королівського замку в самому Ужгороді. Інакше кажучи, Ужгородський замок виконував роль адміністративного центру комітату Унг і в такій якості був резиденцією іспанів – Другетів. Разом із тим, у Горянах вони, ймовірно, побудували приватний замок як резиденцію власників домінії. Ця версія має право на існування ще й тому, що в періоді 13–15 століть концентрація побудованих замків була надзвичайно висока – в околицях Ужгорода спостерігаємо Невицький, Середнян-

ський, Тібавський і Віннський (останні два у сучасній Словаччині). Так само вона пояснює наявність двох замків на території сучасного міста – Ужгородського та руїн Горянського.

РОЗДІЛ 2

Визначні місця м. Ungvár.
Фортеця. Замок-фортеця.
Замкова каплиця. Замкові сади.
Відьмина яма

1. Ужгородський замок, ймовірно, існував уже наприкінці 9 століття, натомість оригінальна споруда не збереглася.
2. Розбудова існуючих споруд Замку розпочалася після нашестя монголо-татар в Угорщину, які в 1246 році спустошили Ужгород та його околиці.
3. Першими будівничими нині збереженої версії Замку слід вважати представників дворянського роду Другетів. Родоначальниками графського дому були брати Філіп та Джованні (Янош) Другети, які прибули в Угорщину на початку 14 століття разом із новим Королем Карлом Робертом Анжу (правив із 1308-го по 1342 рік). Цей правитель належав до оригінально французької династії, яка на той момент, окрім іншого, також правила і Неаполітанським королівством на півдні Італії. Право на угорський престол він отримав через свою бабусю Марію Угорську, яка була угорською принцесою з династії Арпадів. Найближчими соратниками нового Короля були брати Другети, що послідовно займали найвищу державну посаду Палатина, яка відповідає посту прем'єр-міністра. Окрім неї, вони отримали статус графів (ішпанів) кількох